

שביתת כלים – רווחים מכלים בשבת

שיעור מספר 10

בשיעורים הקודמים למדנו אם מותר ליהנות ממלאכות הנעשות בשבת באיסור על ידי אדם, נכרי או ישראל. בשיעור זה ובבא אחריו, נלמד אם מותר להשתמש, לנצל או להרוויח מפעולות הנעשות על ידי כלים בשבת. בשפה ההלכתית – שביתת כלים.

אדם מישראל חייב לשבות בשבת. מכך עולה השאלה אם מותר ליהנות מחילול שבת. לנכרי מותר לחלל שבת, אך לישראל אסור לבקש מנכרי שיעשה את המלאכה עבורו. חז"ל גזרו איסור הנאה ממלאכתו של הנכרי, בכדי שישראל לא יבקש את המלאכה.

כפי שנלמד בתחילת השיעור, בשונה ממלאכות הנעשות על ידי אדם (ישראל או נכרי) נפסקה הלכה כדברי בית הלל שאין איסור להפעיל כלים בערב שבת שימשיכו את פעולתם בשבת. היתר זה מתייחס לעצם הפעולה של הכלי. אך יתכן וישנן בעיות נוספות בהפעלת הכלים באופן אוטומטי בשבת, כגון רווח מהשכרת הכלים, מכירת סחורה בעזרתם, או יצירת רעש שאיננו מתאים לאווירת שבת. בשיעור זה ובבא אחריו נלמד את הנושאים הללו.

א. שביתת כלים במשנה

בפרק א' במסכת שבת מובאת שורה של מחלוקות בין בית הלל ובית שמאי. מדובר בהן במלאכות הנעשות ביום ששי, והכלי ממשיך את הפעולה בשבת –

משנה מסכת שבת פרק א משניות ה-ח

בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום ובית הלל מתירין: בית שמאי אומרים אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור אלא כדי שיהבילו מבעוד יום ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין ובית הלל מתירין בית שמאי אומרים אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום ובית הלל מתירין:

בית שמאי אומרים אין מוכרין לעובד כוכבים ואין טוענין עמו ואין מגביהין עליו אלא כדי שיגיע למקום קרוב ובית הלל מתירין:

בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס עובד כוכבים אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן בית הלל מתירין עם השמש:

חברותא שבת דף יז עמוד ב

מתניתין: בית שמאי אומרים: אין שורין קודם השבת דיו במים, ולא סמנים לצבע, ולא כרשינין למאכל בהמה, בכדי שתגמר מאליה מלאכת שרייתן בשבת עצמה. אלא מותר לשרותם רק אם נותר די זמן בכדי שישורו [שתגמר שרייתן של] הדיו והסימנים והכרשינין מבעוד יום, קודם כניסת השבת. ובית הלל מתירין, אף אם תגמר שרייתן בשבת. בית שמאי אומרים: אין נותנין קודם השבת אונין [אגודות] של פשתן מנופץ לתוך התנור, בכדי שיתחממו ויתלבנו בשבת, אלא בזמן שיש בו בכדי שיהבילו [יתחממו] מבעוד יום. ולא נותנים את הצמר ליורה בשביל לצובעו, אלא בכדי שיקלוט את העין [הצבע] שביורה מבעוד יום. ובית הלל מתירין ליתנן קודם השבת, אף שימשיכו להתלבן או לקלוט את הצבע בשבת עצמה. בית שמאי אומרים: אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום. ובית הלל מתירין אף אם יצודו בשבת. ושני טעמים נאמרו בגמרא בשיטת בית שמאי בכל ההלכות האלו. או שהן גזירה, מחשש שמא יבואו לעשותן בשבת. או שאיסור דאורייתא הוא. שצותה תורה על שביתת כליו של אדם בשבת, שלא תיעשה בהם מלאכה.

בית שמאי אוסרים להתחיל מלאכה לפני שבת, שהכלים ימשיכו לבצע בשבת עצמה, ובית הלל מתירים.

מקור האיסור וההיתר מעניין מאד –

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק א הלכה ה

מה טעמהון דבית שמאי [שמות כ, ט] ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. כל מלאכתך גומרה מבעוד יום. ומה טעמהון דב"ה. ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי

מדוע התורה מדגישה ש'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך', הרי ברור שששת הימים הם עת המלאכה! הפסוק מדגיש ש"כל" מעשינו ייעשו בששת הימים. מכך לומדים בית שמאי שאפילו מלאכה הנעשית ללא התערבות אנושית אסורה בשבת. בית הלל, לעומתם, מדייקים מלשון הפסוק "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי", שישנן מלאכות המותרות ביום השביעי. כיצד זה מתיישב עם איסור מלאכה בשביעי? בהכרח מדובר על הפעלת הכלים לפני שבת בכדי שיפעלו בשבת.

כלל בידינו שהלכה כבית הלל –

רמב"ם הלכות שבת פרק ג הלכה א

מותר להתחיל במלאכה מערב שבת אף על פי שהיא נגמרת מאליה בשבת, שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעצמו של יום, אבל כשתעשה המלאכה מעצמה בשבת מותר לנו ליהנות במה שנעשה בשבת מאליו ברם, בשיעור זה ובבא נעסוק בשתי הגבלות על הכלל הזה – הרווחה מהכלים בשבת, מקח הנעשה על ידם בשבת (בהם יעסקו השיעור הנוכחי), ואושא מילתא (בו יעסקו השיעור הבא).

ב. איסור השכרת הכלים בשבת

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יט עמוד א

תנו רבנן: לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, ברביעי ובחמישי מותר

מי סובר שאסור להשכיר כלים בסמוך לשבת? לכאורה זו דעת בית שמאי. הראשונים מבארים שזהו הטעם לכך שהריף משמיט את הברייתא הזו –

המאור הקטן מסכת שבת דף ז עמוד א

והא דתנו רבנן לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת לא כתבה הרי"ף ז"ל, ונראה מדבריו שהוא סובר דבית שמאי היא דאית להו שביתת כלים

הרמב"ם קובע הלכה מפורשת נגד הברייתא –

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה טז

מותר להשאיל כלים ולהשכיר לגוי ואף על פי שהוא עושה בהן מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצווים על שביתת הכלים, אבל בהמתו ועבדו אסור מפני שאנו מצווין על שביתת בהמה ועבד

ההנחה שהברייתא היא דעת בית שמאי מחדדת את כוונתם. לכאורה ניתן להציע שתי הבנות מדוע בית שמאי מחייבים להשבית את הכלים בשבת –

א. כשם שעל האדם לשבות, כך מוטל עליו להשבית את המסגרת הסובבת אותו. כך נאמר בפסוק – שעבדו שורו וחמורו ישבתו. כך גם כליו (ברם), לבהמות מותר לעשות כרצונן, האיסור הוא להפעיל את הבהמה לרצונו של האדם. לכלים אין רצון, כך שהבחנה זו איננה רלוונטית).

ב. פעולת הכלים נחשבת כחלק ממעשי האדם. לכאורה עולה מהירושלמי שהן בית הלל והן בית שמאי רואים בפעולת הכלים מעשה של האדם, אך בית הלל דורשים מהפסוק שזו פעולה מותרת של האדם (מעשיך – של האדם – ביום השביעי).

לכאורה נפקא מינה לכלים המושאלים לנכרי. אם מוטל על האדם לוודא שכליו אינם עובדים בשבת, לכאורה זה נכון גם לגבי הכלים המושאלים לנכרי. אך אם האיסור נובע מכך שההלכה מזהה במלאכה של הכלי את ביצוע עבודתו של האדם המפעיל את הכלי, הרי שבמקרה זה הנכרי הוא שפועל, ולא ישראל.

כאמור, מהירושלמי משמע מאוד כאפשרות השנייה. ברמב"ם, לעומת זאת, נראה שמתוך לימוד הברייתא שלפנינו מסיק כאפשרות הראשונה. לכן הרמב"ם מנגיד בין שביתת כלים לבין שביתת עבד ובהמה.

אם כך, הצגת הברייתא כדעת בית שמאי בהכרח מניחה את האפשרות הראשונה. וכך נראים דעת הרמב"ם ודעת הריף.

אך בעלי התוספות מעירים שקשה לפרש כך –

תוספות מסכת שבת דף יט עמוד א

לא ישכיר - אין לפרש משום שביתת כלים וכבית שמאי, דאם כן אפילו ברביעי ובחמישי נמי!

כאמור, אם מוטלת על האדם החובה להבטיח שכליו לא יעבדו בשבת, מדוע מותר למסור את הכלים לנכרי ביום רביעי בכדי שיפעלו בשבת? לכאורה זמן תחילת השכירות אינו רלוונטי, אלא רק משך השכירות!

לאור קושיה זו בעלי התוספות מבארים שהברייתא היא שיטת בית הלל (כאמור, לפי האפשרות הראשונה, בית שמאי חולקים על הברייתא, ומחמירים יותר. לפי האפשרות השנייה, בית שמאי מקבלים את הברייתא. לא ברור אם בעלי התוספות חולקים על הרמב"ם והריף בביאור דעת בית שמאי) –

אלא כבית הלל היא, דלית להו שביתת כלים ... ואסור לפי שנראה כנוטל שכר שבת... ודוקא לשוכרו, דמיחזי כנוטל שכר שבת, אבל שאלה שריא

בעלי התוספות מבארים שהאיסור הוא מפני שנראה כנוטל שכר שבת. אם כך, האיסור איננו מחמת החובה שהכלי ישוב, אלא מחמת השכר שמקבל כתמורה לשימוש בו. על כן בעלי התוספות מדגישים שהאיסור הוא על השכרה בלבד, ולא על השאלה.

(אם לפי בעלי התוספות האיסור הוא על הרווחה, לכאורה היה מקום לאסור השכרה של כלים לישראל, ולא רק לנכרי! נעיר על כך בהמשך).

הרמב"ם, לעומת זאת, מדגיש שלהלכה (לפי בית הלל) מותר להשאל או להשכיר את הכלים. לפי ביאור הרמב"ם את שיטת בית שמאי, אסור להשאל או להשכיר את הכלים, מכיוון שמוטל על ישראל לודא שכליו לא יעבדו בשבת (בהשאלה או בשכירות!).

ברם, מכיוון שהאיסור נובע מהשכר שמקבל על הכלי, לכאורה לשיטתם אין הבדל בין השכרת כלי מלאכה או כלים שאינם מיועדים למלאכה. השאלה היא רק אם משלמים על ההשכרה.

בעל המאור מציע הבנה שונה, המחזירה אותנו לשיעורים הקודמים –

המאור הקטן מסכת שבת דף ז עמוד א

ולדין אפילו בית הלל מודו בה, משום שנראה כמתנה לעשות מלאכה בשבת, שכן דרך השוכרים כלי אומנות להשכים בהן לאומנותן

בעל המאור מסביר שבכך שמסר את הכלי לנכרי בערב שבת, בידיעה שהנכרי יעשה בו מלאכה בשבת, נראה כמו שהטיל על הנכרי לעשות את המלאכה בשבת. לכאורה זה מחזיר אותנו לשיעור 7, שם למדנו שאסור למסור עבודה לנכרי באופן הנראה שמתנה שיעבוד בשבת. בעל המאור מבין שאין בעיה בעצם השכרת הכלי לשימוש בשבת, אך יש לעשות זאת באופן שאינו נראה שמוסר לו את העבודה שתעשה דווקא בשבת.

הרא"ש מסכם את השיטות –

רא"ש מסכת שבת פרק א סימן לו

ת"ר לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת וברביעי ובחמישי מותר –

א. רב אלפס ז"ל לא הביאה בהלכותיו, נראה דסבירא ליה טעמא משום שבתית כלים, ואנן קיימא לן כבית הלל. וקשה, דאי טעמא משום שבתית כלים, אפילו בד' ובה' נמי אסור!

ויש מפרשים דשבתית כלים כי האי, שאין מלאכת ישראל נעשה בהם, אינו אסור אלא מדרבנן, הלכך לא אחמור בד' ובה'.

ולא נהירא, דאי כב"ש אתיא, הוה ליה להש"ס למימר "הא מני? בית שמאי היא". ומדקבעה בגמרא בסתם, משמע דאליבא דהלכתא היא ...

ב. ופרי"י דאסור דמתחזי כנוטל שכר שבת, ומיירי בשכיר שבת או בשכיר חודש, אבל בשכיר יום אפילו בד' ובה' אסור ... ואפילו הכי אסרי בערב שבת מפני מראית העין, אף על גב דלישראל מותר בהבלעה דשבת או חדש, לנכרי אסור

ג. והרבנו יונה ז"ל פירש ... דמיירי בכלים דעושין בהן מלאכה, כגון רחים ומחרישה ושאר כלי אומנות, משום דמיחזי מלאכה שעושין בהן הנכרי בשבת כשלוחו של ישראל ... בשכירות כלים ידוע הוא, ואפילו בהבלעה, אם ישכירם לו חוץ משבתות, לא יתן לו כל שכירותו, הלכך, כיון שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי, מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל

שימו לב שבדברי רבינו יונה מודגש שהאיסור הוא דווקא על כלי מלאכה. הדגשה זו לכאורה נועדה להדגיש את ההבדל בין שיטתו לבין שיטת ר"י. כאמור, איסורו של ר"י נובע מהשכר שהנכרי נותן. על כן סוג הכלי איננו משנה. לפי רבנו יונה רק כלי מלאכה נראים כשליחות לעשות מלאכה (גם לפי הרמב"ם בית שמאי אוסרים כלי מלאכה בלבד. אך אין לדין נפקא מינה בזה, שהרי אנו פוסקים כבית הלל).

ראוי לציין שהב"ח מבאר את שרבנו יונה (ומסתבר שכך יבאר גם את כוונת בעל המאור) אינו ממשיך את שיעור 7, אלא את שיעור 1!

ב"ח אורח חיים סימן רמו אות א

מבואר דלה"ר יונה ... אין איסורו משום שנוטל שכר שבת כיון שהשכירו בהבלעה אלא דנראה כאילו הוא שלוחו למלאכה זו ואמירה לגוי שבות

בשיעור מספר 1 למדנו שלפי רש"י איסור אמירה לנכרי נובע מכך שמדרבנן הנכרי נחשב כשלוחו של ישראל. הב"ח מבאר שדברי רבנו יונה, שהנכרי נעשה שלוחו של ישראל, הם המשך לאיסור זה. לסיכום: בברייתא נאמר שאסור להשכיר כלי מלאכה לנכרי ביום ששי, אך מותר מוקדם יותר בשבוע. למדנו שלוש שיטות של הראשונים בביאור הברייתא –

- א. **הריף והרמב"ם** סבורים שברייתא זו היא שיטת בית שמאי, ואילו בית הלל, שהלכה כמותם, אינם אוסרים. הרא"ש מקשה על כך שתי קושיות – 1. אם האיסור הוא שכליו של ישראל יעשו מלאכה בשבת, מדוע זמן ההשכרה משפיע על הדין? 2. מדוע הגמרא אינה מציינת שברייתא זו היא שיטת בית שמאי, ולא בית הלל?
- ב. **בעלי התוספות** – גם בית הלל אוסרים להשכיר סמוך לשבת, מפני שנראה כנוטל שכר שבת. לכאורה איסור זה חל גם על כלי מלאכה וגם על כלים שאינם כלי מלאכה.
- ג. **בעל המאור, רבנו יונה** – הנכרי נראה כשלוחו לעשות מלאכה בשבת (יתכן ויש בזה מאיסור מראית עין של מסירת מלאכה שלמדנו בשיעור 7, ויתכן שזה כעין השליחות שלמדנו בשיעור מספר 1). להלכה –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמו סעיף א

מותר להשאיל ולהשכיר כליו לאינו יהודי, ואף על פי שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצווים על שבתית כלים; ויש אומרים דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לאינו יהודי בערב שבת; וביום חמישי מותר להשכיר לו, ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחדש או לשבוע; ולהשאיל לו, מותר אפילו בערב שבת הגם: וכן עיקר כסנרף האחרונה:

השולחן ערוך מזכיר את כל הדעות – הוא פותח בדעת הרמב"ם.

לאחר מכן ממשיך לדברי בעל המאור ורבינו יונה, ולכן הוא מדגיש שאסור להשכיר "כלים שעושין בהם מלאכה".

לבסוף הוא מסיים ואומר שבכל מקרה אסור לקבל את שכירות הכלים אלא בהבלעה.

לסיכום:

כתוב בעשרת הדברות (ספר שמות פרק כ פסוקים ט-י) "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי שבת". בירושלמי (מסכת שבת פרק א הלכה ה) מבואר שבית הלל למדו מסמיכות הפסוק "ועשית כל מלאכתך וביום השביעי" שישנן מלאכות שניתן לעשות בשבת. הכיצד? ניתן להפעיל כלים שיעשו מלאכה באופן אוטומטי. בית שמאי, לעומת זאת, למדו מכך שהפסוק מדגיש שהעבודה נעשית בששת הימים, ולא בשבת, שאסור שהכלים יפעלו עבור האדם בשבת. ההלכה נפסקה כבית הלל.

ניתן לבאר את דברי בית שמאי בשני אופנים –

- א. כשם שאסור להפעיל את העבד והבהמה של האדם, כך אסור להפעיל את הכלים.
 - ב. פעולת הכלים נחשבת כהמשך פעולתו של האדם. כך לכאורה משמע מהירושלמי – שפעולת הכלים צריכה להסתיים לפני שבת, אחרת פעולה זה תחשב כפעולתו של המפעיל.
- נפקא מינה בין שני אלו היא: אם בית שמאי אוסרים לאפשר לאחרים להפעיל את הכלים בשבת.

איסור השכרת הכלים בשבת

בברייתא (מסכת שבת דף יט ע"א) נאמר שאסור להשכיר כלים לנכרי בערב שבת. למדנו שלושה פירושים בביאור הברייתא –

- א. **הרמב"ם** (הלכות שבת פרק ו הלכה טז) פוסק שמותר להשאיל ולהשכיר כלים לנכרי, למרות שהנכרי עושה בעזרתן מלאכה בשבת, מכיוון שאיננו מצווים על שבתית כלים. מדבריו עולה שבית שמאי, הסוברים שחובה עלינו להשבית את הכלים, הם האוסרים לאפשר לנכרי לעשות מלאכה עם הכלים. מוכח שהרמב"ם למד את דברי בית שמאי כאפשרות הראשונה שהוצגה לעיל. הברייתא, אם כך, היא כשיטת בית שמאי, ואם כן איננה להלכה. הראשונים מבארים שהרי"ף, שהשמיט את הברייתא, סובר כמותו.
- ב. בעלי התוספות מקשים על כך – אם כך, מדוע שיהיה הבדל בין השכרת הכלי בערב שבת או בכל יום אחר בשבוע? לכן **בעלי התוספות** מבארים שהאיסור נובע מכך שנראה כנוטל שכר שבת. על כן האיסור הוא רק להשכיר, ולא להשאיל (בשונה מהרמב"ם), והאיסור חל על כל חפץ שמשכירים, בין אם הוא כלי המיועד לעשיית מלאכה או שאינו.

ג. **בעל המאור ורבנו יונה** מבארים שהאיסור הוא מפני שנראה כמתנה שהנכרי יעבוד בשבת. מלשון בעל המאור נשמע שזהו המשך של איסורי מראית עין שלמדנו בשיעור מספר 7, ואילו הב"ח מדייק שהאיסור הוא המשך לאיסור אמירה לנכרי שלמדנו בשיעור מספר 1. להלכה – השו"ע והרמ"א פוסקים כדברי בעל המאור, אך מוסיפים שאכן אסור להרוויח מהשכרת החפץ בשבת.

מתברר שהשו"ע פוסק את הברייתא להלכה כדברי בעל המאור ורבנו יונה, ולומד את איסור קבלת שכר הכלים ממקור אחר. נתעמק עתה בסוגיה זו.

ג. איסור קבלת דמי שכירות שבת

רקע קצר – שכר שבת

על איסור שכר שבת נלמד בהרחבה בשיעור 35. בשיעור זה אנו נרחיב רק בדברים שעלו מדברי התוספות והשולחן ערוך על איסור קבלת שכר מהשכרת כלים בשבת. איסור קבלת שכר שבת מפורש בתוספתא –

תוספתא מסכת שבת פרק יז הלכה כז

השוכר את הפועל לשמר לו את הפרה ולשמר לו את התינוק – לא יתן לו שכרו של שבת מדוע לא?

רש"י מסכת כתובות דף סד עמוד א

שכר שבת - [כמו שמשכר בשבת] גזרה משום מקח וממכר ושכירות

מרש"י משמע שאיסור 'שכר שבת' הוא גזירה משום מקח וממכר. בשיעור 34 נלמד שגם מקח וממכר נאסר משום גזירה! כוונת רש"י היא שבמסגרת תקנת חז"ל שהשבת לא תהיה יום מסחר ועבודה, נאסרו שלושת הדברים הללו – מקח וממכר, שכר שבת, והשכרה. התוספתא מבארת כיצד ניתן לקבל שכר שבת –

תוספתא מסכת שבת פרק יז הלכה כז

אם היה שכיר שבת (כלומר – שבוע), שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע (הכוונה היא לשמיטה - שבוע של שנים) – נותן לו שכרו של שבת, לפיכך אחריותו עליו בשבת

הלכה כח

לא יאמר לו "תן לי שכרי של שבת", אלא אומר לו "תן לי של עשרה ימים"

אם שכר השבת מובלע בשכר כללי יותר, אין איסור לקבל את שכר השבת, בתנאי ששכר השבת אינו מוגדר מפורשות.

שכירות

ממספר מקורות עולה השוואה בין רווח משכר שבת, ומשכירות: רש"י שהובא לעיל משווה בין שכר שבת ושכירות; בדברי התוספות בסוגיה האחרונה נאסר להשכיר את הכלי ביום ששי מפני שנראה כנוטל שכר שבת; בתוספתא מודגש שאסור לנסח את קבלת השכירות כשכר שבת. אנו למדים שחז"ל החמירו, מעבר לעצם קבלת שכר ההשכרה, גם כאשר מקבל את השכירות בצורה המותרת, יעשה זאת באופן שלא יהיה ניכר שמקבל דמי שכירות.

השלכה מרחיקת לכת מובאת בסוגיה במסכת כתובות.

בסוגיה שם מדובר על איש ואשתו שאינם עומדים בהתחייבויות להם התחייבו במסגרת נישואיהם. חכמים תיקנו שסירוב לעמוד במחויבות משפיע על גובה הכתובה –

משנה מסכת כתובות פרק ה משנה ז

המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת. רבי יהודה אומר שבעה טרפעיקין ... וכן המורד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה שלשה דינרין בשבת רבי יהודה אומר שלשה טרפעיקין:

ובגמרא שם –

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סד עמוד א

אמר ליה רבי חייא בר יוסף לשמואל: מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת, ומאי שנא איהי דלא יהבינן לה דשבת? איהי דמיפחת קא פחית - לא מיחזי כשכר שבת, איהו דאוסופי קא מוספא - מיחזי כשכר שבת.

רש"י מסכת כתובות דף סד עמוד א

מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת - כשהיא מורדת עליו דהא שבעה טרפעיקים טרפעיק ליום.

חברותא כתובות דף סד עמוד א

אמר תמה ליה רבי חייא בר יוסף לשמואל: מאי שנא איהו, הבעל שמרדה אשתו נגדו, דיהבינן ליה דשבת, כשהיא מורדת עליו פוחתין לה שבעה טרפעיקין דהיינו טרפעיק לכל יום ונמצא שפוחתין גם עבור שבת. ומאי שנא איהי, כשמוסיפין לה כשהוא מורד, דלא יהבינן לה דשבת, אין מוסיפין לה עבור שבת, וכדאמר רבי יהודה: מעה וחצי לכל יום!! ומשנינן: איהי, האשה, דמיפחת קא פחית, שפוחתת היא מכתובתה כשהיא מורדת, לא מיחזי כ"שכר שבת", אין זה נראה כתשלום "שכר שבת" לבעלה כשפוחתים לה מכתובתה. אבל איהו, הבעל, דאוסופי קא מוספא לאשתו על כתובתה כשהוא מורד בה, מיחזי נראית ההוספה שמוסיף לה בשבת על כתובתה, כשכר שבת, שהוא אסור מדרבנן, גזירה משום מקח וממכר ושכירות אמנם מדובר כאן על קנס כנגד אי עמידה בהתחייבות, אף על פי כן, חז"ל החמירו מאוד, שלא תהיה נראות של קבלת שכר שבת.

אך בשיעור 7 למדנו שמותר להרוויח מהשכרת רכוש בשבת -

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כא עמוד ב

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא ישכיר אדם מרחצו לעובד כוכבים, מפני שנקרא על שמו, ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים

חברותא עבודה זרה דף כא עמוד ב

והרואה שהבלנים מחממים מים בשבת, אומר שהם שלוחיו של הישראל.

הדיון בגמרא נסוב סביב שאלת מראית העין, אך הגמרא אינה מעלה את השאלה הבסיסית יותר - האם מותר להרוויח מההשכרה בשבת?

הר"ן על הרי"ף מסכת עבודה זרה דף ו עמוד ב

ומכל מקום דוקא כשישראל זה לוקח מה שנשתכר המרחץ בשבת בהבלעת שאר ימים, אבל אם בפני עצמו לוקח - לא, דאף על גב דבהתירא אתי לידיה, מחזי כשכר שבת, כדאמרין בפ' אף על פי (דף סד א) גבי מורד ומורדת: מאי שנא איהו דיהבינן ליה שכר שבת ומאי שנא איהי דלא יהבי לה שכר שבת איהו דמפחת קא פחית לא מיתחזי ליה כשכר שבת איהי דאוסופי קא מוספא מתחזי ליה כשכר שבת.... כך נ"ל:

הר"ן מבאר שגם הסוגיה הזו כפופה לנאמר בברייתא, ומותר לקבל את דמי שכירות המרחץ בהבלעה בלבד. וכך פסקו הפוסקים (עיין גם בית יוסף סימן רמג בד"ה "כתב הרמב"ן", ט"ז שם ס"ק ב, ערוך השולחן שם סעיף יז, ועד) -

משנה ברורה פתיחה לסימן רמג

וכל היתר שכירות דכאן היינו שהוא משכירו דרך הבלעה עם ימות החול אבל ליום השבת לחוד אסור אפילו בשדה

ד. כמה מגדרי הבלעה

א. הבלעה בזמן

המגן אברהם הציע מספר דוגמאות לשכר שבת האסור -

מגן אברהם סימן שו ס"ק ז

הוי שכר שבת ... והוא הדין במשכיר חדר לחבירו. ונראה לי דהוא הדין המלווים בריבית צריכים להלוות בענין שאם יפרע באמצע שבוע, יפרע מכל השבוע כולה, או לא יפרעו כלל, ולא יחשוב לימים, דהא אפילו גבי מורד, דקנסוהו כל זמן שיהיה מורד יתן כך וכך ליום, אפילו הכי אסור ליתן משל שבת, דהוה ליה שכר שבת

לכאורה הדבר הדומה ביותר לקנס של הכתובה הוא שכר הרווחת הריבית היומית. באיזה תחום אחר יש תוספת יומית על עצם ההשתהות? חז"ל תיקנו את קנס המורד באופן שהזכר כדי שיהיה ברור שאסור להרוויח על ההשתהות שמקבלים עליה ריבית.

האם אכן אסור להרוויח את הריביות היומיות של הבנקים? רוב הריביות מבוססות על צמיחה שבועית או חודשית, או שהיא בהתאם למדדים כלשהם, ואינם מושפעים מעצם השהייתם בשבת, כך שהשאלה איננה משפיעה על ריביות רבות. אך ההגדרות העולות אך תשובתו משפיעה על מצבים רבים אחרים -

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן נט

בדבר מה שנתחדש עכשיו שהבאנק משלם ריבית לפי סך הימים שהיו המעות בהבאנק, שאם כן הרי יש לאסור מליטול ריבית עבור ימי שבת וימים טובים מאיסור שכר שבת!

יפה כתבת, דכיוון דהם חושבין יום מחצות הלילה עד חצות הלילה, שלכן הוו התשלומין דריבית עבור שעות דחול גם כן, שהוא בהבלעה דשעות של חול ממוצאי שבת עד חצות הלילה

מבחינת הבנק, היום מתחיל בחצות הלילה, ומסתיים בחצות הלילה הבא. אם כן, "יום" של הבנק לעולם לא יהיה שבת בלבד. הריבית ניתנת על השהיית הכסף בבנק במשך אותה היממה, ואין זה ניכר שהכסף ניתן על שבת.

הגדרה זו משמעותית ביותר. רק השכרה המיוחדת לשבת אסורה. השכרה הכוללת את זמן השבת עם זמן נוסף – מותרת. בהמשך נחدد את ההגדרה הזאת יותר.

ברם, כאשר יום טוב יוצא סמוך לשבת, לכאורה תהיה בעיה להשתמש בקולא הזו.

אבל כששבת ויו"ט סמוכין דהוא בין שיו"ט חל בערב שבת בין שיו"ט הוא במוצאי שבת יש לאסור מליטול בעד יום הראשון דמתחיל אצלם בחצות לילה ונמשך עד חצות לילה השני, דהרי בין השעות שהן משבת אסורין ובין השעות שהן מיו"ט אסורין, אבל הריבית בעד יום השני מותר דהרי איכא שעות אחרונות דהן חול ... ונראה דהשכר דיום האסור שלא שייך להניחו שם יתנהו לאיזה צדקה ובאופן שלא ידעו כלל ולא יהיה לו שום הנאה אף לא הכרת טובה משום אדם

ובשני יום טוב של גלויות מסתבר דכיון דעשו לדין יום טוב שני בדין ספק ... אם כן לא שייך לאסור שכר יום טוב בפועל ששומר שני הימים אלא בעד יום אחד, וממילא בריבית של הבאנק שהיום מתחיל מחצות הלילה ונגמר בחצות הלילה הרי ליכא שום איסור דאליבא דהודאי איכא ודאי גם שעות דחול ביום שמשלמין עבורו ריבית והוי בהבלעה שמותר

הדוגמא השניה של המגן אברהם היא השכרת חדרים. האם אסור להרוויח מהשכרת חדרים מלון בשבת?

שו"ת משנה הלכות חלק ה סימן מה

בעלי מלוני ששוכרים חדר ללילה אחת, האיך עושים כן, דהרי אפילו לחדר לדור בו איכא שכר שבת כמו שכתב המגן אברהם! ... דוקא אם משכיר מערב עד ערב הוא דהוה ליה שכר שבת, אבל אם יש לו גם קודם שבת איזה זמן שכירות, וגם במוצאי שבת איזה תשמיש, נמצא דאז כבר הוה בהבלעה, דלא הוה דוקא לשכר שבת. וכן לפי המנהג המדינה דהמלוני ששוכרים חדר משעה שתיים עשרה בצהרים עד למחר בצהרים או משעה שתיים עד שעה שתיים, אי"כ כבר אין זה אלא שכר שבת בהבלעה. בקיצור – שכר שבת לא הוה אלא כשמקבל שכר רק עבור השבת, ולכן בדין, כיוון דהיום הוא יום שלהם מחצות ועד חצות, לא הוה בכלל שכר שבת

ב. הבלעה בהוצאות נלוות

המהרש"ג נשאל אם מותר לישראל לקבל תשלום על השימוש במכונת הדייש (קומביין) בשבת. המהרש"ג מציע הגדרה מהפכנית למושג של ההבלעה –

שו"ת מהרש"ג חלק א אורח חיים סימן סה

עוד אמרתי דאפשר דלא שייך בהו איסור שכר שבת, דהרי צריך לצורך הדישה להסיק המאשין (המכונה) על ידי עצים או בנזין. והנה פשוט הדבר דאע"ג דשכר שבת אסור, מכל מקום בוודאי מותר לו לקבל שכר בעד העצים או הבנזין שלי, דהוי כמו מי שלקח דבר של חבירו בשבת ואכלו או הפסידו, דלא יעלה על הדעת לומר דלא יצטרך לשלם משום דהוי שכר שבת, דהתשלומין הם רק בעד החפץ שלו שאכלו או הפסידו ... אם כן יש לומר, דכיון דבעד העצים והבנזין של ישראל, בעל המאשין (המכונה), בוודאי מותר לו ליטול שכר, אם כן, כיון דמקצת תשלומין הללו הם של היתר, ממילא אף שנוטל שכר הרבה ... מכל מקום שוב הוי שכר שבת כהבלעה, והכל מותר

שוכר המכונה צריך לשלם את הוצאות הדלק וכדו'. אם כן, ישראל יכול לדרוש תשלום גבוה על ההוצאות הללו, ולכלול בדרישת תשלום זו את שכר השבת, המובלע בה.

כמובן שצריך להגדיר את גבולות ההיתר הזה. לכאורה כמעט לכל חפץ יש בלאי כלשהו. האם ניתן לקבל שכר שכירות שבת עבור כל חפץ (לכאורה כסף, דהיינו ריבית או קנסות, יהיה החריג היחיד שייאסר!).

שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן לב (אות יב)

אם כן נפל פיתא בבירא, דבכל הכלים המשתמשים בהם בשבת ומשכירים אותם לימא כן דלית בהו משום שכר שבת, דלעולם הכלים מתקלקלין קצת על ידי תשמישן, ונפחתין משוויין, ויכול לבקש שכר הפחת שהוא הקרו, ובתוכו יבלע גם השכר שבת והוי בהבלעה! ...

נראה דלא קשה על הגאון ז"ל קושייתי, שכפי הנראה הגאון ז"ל דייק בלשונו, דמותר לו לקבל שכר בעד העצים או הדלק. ולכאורה צריך עיון, למה לו לחפש בתר עצים והדלק, הוה ליה למימר דמותר לו לקבל שכר על קלקול מכונת הדישה, שמתקלקלת ונפחתת על ידי הדישה! ...

אבל נראה דבכיון נשמר מזה המהרש"ג, דכהאי גוונא ודאי דהוי שכר שבת בשביל מכונת הדישה בעצמה, ולכן המציא דעל כל פנים העצים והדלק שהדליקו משלו מחוייבים הם לשלם לו, וזה ודאי אינו בשכר שבת עבור המכונה, ובתוך דמי העצים יכול לבלוע יותר, וישלמו לו אחוזים מכל, עבור הדלק שהזיקו לו והפסידו לו והכלל בזה דפרעון הוא היכא שהזיקו לו או הפסידו או לקחו כל החפץ שלו וחייבים להחזיר לו אותו החפץ אבל שכר הוא היכא דהוא משלם לו עבור מה שהוא משתמש בכליו וחוזר לו הכלים, והשכר הוא באמת לעולם עבור השימוש והפחת כמובן.

ניתן להבליע את שכר השימוש במכונה רק בהוצאות נלוות שמקובל לדרוש עליהן החזר. לדוגמא, מקובל להשאיל רכב ולצפות לקבל החזר על הדלק שנוצל. האם מקובל להחזיר את בלאי הבלמים והמונע? פחות. כך גם המשכיר את המכונה דורש את דמי השכירות, ואת ההוצאות הנלוות (כמו דלק), אך לא בלאי שלא מקובל להחזירו (כמובן שהפרטים תלויים בנורמה החברתית המקומית). על כן, אם ישנה הוצאה על הדלק וכדו', ניתן לדרוש אותו, ולהבליע את דמי השכירות במלואם.

חידוד הגדרת שכר השכירות של שבת**שו"ת מהרש"ג חלק א אורח חיים סימן סה**

ולכן נראה דמן ההכרח לחלק באופן אחר. והוא ... דעד כאן לא אסרו חכמי"ל שכר שבת אלא שכר שהוא מקבל בעד הזמן של שבת, בזה אסרו, בין אם הוא מקבל שכר עבור מלאכת גופו, בין שהוא מקבל שכר עבור מלאכת כליו. אכל כל שהשכר שהוא מקבל בעד מלאכת קבלנות של כליו וחפציו, שבוה אינו נזכר הזמן כלל, דרך משל – באם משלמין בעד מה שדשין, לא כפי הזמן, בעד כל שעה דישה כך וכך, רק בקבלנות ... כיון דקבלנות על אופן הנ"ל אין מזכירין את הזמן כלל, ואין נפקא מינא כלל באיזה יום ובאיזה שעה הוא דש או טוחן, כל כי האי גוונא, אף שהוא נעשה בשבת, מכל מקום לא אסרו חכמים ז"ל שכר שכת כלל. וא"כ במרחץ על אופן שהרוחצים בו משלמין שכר בעד קבלנות הרחיצה, לא שייך שכר שכת כלל. ולהכי אם היה המנהג לתת את המרחץ לעכו"ם באריסות, ולא היה כאן איסור מלאכה להעכו"ם – גם משום שכר שבת ליכא

למדנו שלושה מקורות הקשורים לאיסור השתכרות מהשכרת כלים בשבת – השכרת הכלים לנכרי לקראת שבת (לפי בעלי התוספות), השכרת המרחץ לנכרי ממסכת עבודה זרה, והמורדת. בכל אלו, התשלום הוא על עצם הזמן של השבת. המהרש"ג מבאר שהגדרת איסור הרווחה משכירות בשבת היא תרגום הזמן של השבת לרווחים. גם שתי הדוגמאות של המגן אברהם – הריבית, והשכרת חדר המלון, מאופיינים בכך שהרווח הוא מהזמן בו ה"סחורה" (כסף, חדר) עומד לשימוש הלקוח. לעומת זאת, אנו סוברים כבית הלל, ואין חובה שהכלים ישבתו בשבת. אין איסור להרוויח מהכלים, אם הרווח איננו נובע מהשבת.

לחידוד – השכרה היא מסירת טובין לשימוש לזמן. כללית עלות השכירות תוגדר לפי עלות שימוש בחפץ, כפול זמן השימוש. אסור ש"זמן השבת" יעמוד לבדו בצד אחד של הנוסחה הזאת. אסור לדרוש תשלום על כסף העומד לרשות משקיע (בנק) כפול זמן השבת, בו הוא עומד לרשותו. וכן על זה הדרך.

❖ הרחבות – ראייתו של המהרש"ג

לכאורה זה מחדד את ההגדרות שלמדנו לעיל באגרות משה ובמשנה הלכות. אם הריבית ניתנת על הזמן שמחצות לילה עד חצות לילה, הרי שניתן להגדיר שהגביה נעשית על השעות בהן מותר לישראל לנצל את הכסף – לפני ואחרי שבת, ולא על השבת עצמה חו הבלעה. עולה מהדברים שאם ישראל מחזיק מכונה אוטומטית, ונכרי מחליט לשלם על שימוש בשבת, אין בכך בעיה, מכיוון שהתשלום הוא על שימוש, לא על "זמן שבת". ברם, המשנה הלכות חולק על הגדרה זו –

שו"ת משנה הלכות חלק ז סימן לב

שלח לי בנידון ישראל שיש לו פרנסה ממכונות כביסה אוטומטית שמכניס מכונה כזו אשר זורקים בה מטבע לתוך הקופה ונותנים הכביסה במכונה ועל ידי נפילת המטבע לתוך הקופה מזיז שם החשמל ומתחלת לכבס והשאלה כדת מה לעשות בשבת אם מותר לישראל להכניס מכונה כזו בבית נכרי והוא או שכניו הנכרים יכבסו בזה והריוח לישראל ... מה שישראל מרויח בשבת אם הוי שכר שבת.

לכאורה המהרש"ג יתיר להרוויח ממכונה זו, שהרי אין כאן השכרת שימוש לזמן השבת בדווקא! אך המשנה הלכות מבאר שזה עוד יותר חמור –

(שם אות ז) בעיקר דין המכונה צריך לחקור למה הוא דומה, שהרי הכא הוא מטיל בכיס המכונת כביסה סכום הקצוב בכל עת שהוא רוצה לכבס, וא"כ נראה דבאותה שעה שמכניס המטבע הוא ששוכר המכונה ולא מקודם כלל ואם כן לא זה שכר שבת, אלא הוי נמי משכיר בשבת!

למעשה הוא מתיר, מטעם שונה –

... נראה פשוט דהא דאסרו שכר שבת לא אסרו אלא כשיד ישראל באמצע, כלומר כשישראל משכיר בית או שאר דברים לשבת, או שמעמיד נכרי על זה שיקח לו שכר שבת, כהאי גוונא אסור לו לישראל ליקח שכר שבת. אבל היכא שהעכו"ם עושה איזה עסק או שום מלאכה אדעתיה דנפשיה, ומגיע על ידי זה ריוח גם לישראל, אף שהוא נראה כשכר שבת, לא מקרי שכר שבת, ומותר, דהרי אין הישראל לוקח כלום, והעכו"ם הוא שעשה לעצמו, ועל ידו הרויח גם הישראל. וכיוון דהעכו"ם לנפשיה מותר להרוויח ולעשות מלאכתו או להשכיר, זה לא אסרו על ישראל כה"ג והעיקר הגדול בזה אצלנו דאין איסור להרויח לישראל היכא דראינו דעכו"ם אדעתיה דנפשיה קעביד ולא מחזי כשלוחו

המשנה הלכות מתיר להעמיד את מכונות הכביסה, מכיוון שאיסור השכירות הוא רק אם ישראל מעורב בהשכרה באופן פעיל. אך במכונות האוטומטיות, הנכרי שוכר את השימוש כרצונו, ואין בכך איסור. כאמור, לפי המהרש"ג יש להתיר להרוויח מהמכונה מטעם שונה – מכיוון שהתשלום אינו על זמן השבת, אלא על השימוש המסוים.

לכאורה נפקא מינה נוספת לדבר זה הוא קבלת שכר על השכרת שימוש באתר אינטרנט. אתר אינטרנט הגובה תשלום חד פעמי על אספקת מידע, צפיה בסרט, שמיעת מחיקה וכדו' צריכה להיות מותרת, מכיוון שהיא נעשית שלא בנוכחות ישראל.

לפי המהרש"ג, הרווחה מאתרים תלויה בסוג האתר. אתר אליו יש מנוי, ניתן להבליע את שכירות השבת על יתר הזמן (אם מדובר במנוי חודשי וכדו'). אתר בו משלמים עבור שימוש, לכאורה יהיה מותר להרוויח, מכיוון שהתשלום הוא על השימוש, ולא על זמן השבת. רק אתר בו יש צורך לשכור את השימוש באתר בזמן השבת בנפרד לכאורה יהיה בעייתי לשיטתו.

בהרחבות מובאת תשובת שו"ת במראה הבזק על רווח מאתרים בשבת. מתמקדים שם בשאלת הרווח מהשכירות, ובשאלה אם בהשכרת שימוש באתר יש בעיה של "מיחזי" כשכר שבת.

❖ הרחבות – תשובת מראה הבזק – קונטרס מסחר באינטרנט ושמירת השבת

לסיכום:

רקע קצר – שכר שבת

בתוספתא (מסכת שבת פרק יז הלכות כו-כח) נאסר להרוויח מעבודה בשבת. אלא אם כן השכר ניתן גלובלית, על עבודה של שבוע או חודש וכדו'. גם במצב זה אסור להגדיר את הרווח כשכר שבת. על טעמי וגדרי האיסור נעמוד בצורה מסודרת בשיעורים 33-34.

שכר השכירות

מדברי רש"י עולה שכשם ששכר עבודה נאסר, כך גם דמי שכירות שבת. דוגמא קיצונית לכך מופיעה במסכת כתובות (דף סד ע"א) מבואר שחז"ל תיקנו שהתוספת שאישה מקבלת כקנס על מרידתו של בעלה לא יראה כשכר על השביתה ממחויבותו בשבת.

אך בשיעור 7 למדנו שמותר להשכיר מרחץ בשבת, בתנאי שאין בכך מראית עין! הר"ן מבאר שמדובר שם על השכרה באופן של הבלעה. וכך פסקו הפוסקים – שכל מה שהתבאר בשיעור 7, שמותר להשכיר לנכרי וכדו', מותנה בכך שההכנסות ייעשו בהבלעה, כפי שמבואר בברייתא על שכר שבת.

מגדרי הבלעה**א. הבלעה בזמן**

שתי הדוגמאות הקלאסיות שמציג המגן אברהם לאיסור הרווחה משכירות הם הלוואה בריבית (לנכרי), והשכרת חדר. רוב הריביות הנצברות בבנק כיום אינם לפי תעריף יומי (אלא ארוכי טווח יותר, או צמודי מדד שאינו תלוי ביום מסוים). אך באגרות משה מבואר שמותר להרוויח גם ריביות יומיות, מכיוון שהימים נמנים מחצות הלילה עד חצות הלילה. מכיוון שהרווח הוא על כל יחידת הזמן הזו, וישנן שעות ביחידת זמן זו שאינן שבת, הרי ששכר השעות של השבת מובלע בשעות שאינן שבת (ברם, כאשר שבת סמוכה ליום טוב, לא יהיה היתר שכזה, ואכן יהיה אסור להרוויח את הריבית הזאת).

המשנה הלכות פוסק דבר דומה ביחס להשכרת חדרים. הוא פוסק שמותר לשכור או להשכיר חדר, בתנאי שיש זמן מההשכרה שאינו שבת, ואזי שכירות השבת תהיה מובלעת בשכירות של ימי החול.

ב. הבלעה בהוצאות נלוות

המהרש"ג פוסק שאם תשלום השכירות מורכב גם מהוצאות נלוות (הוצאות דלק וכדו'), הרי שניתן להבליע את דמי השכירות בדרישת התשלום על ההוצאות הנלוות. המשנה הלכות מבאר שאין הכוונה לכל בלאי (שכמעט תמיד קיים), אלא בהוצאות שרגילים לחשב אותן בפני עצמן. על סמך זאת ניתן להרוויח מהשכרת רכבים ומכונות שיש לשלם עליהן הוצאה נפרדת (דלק וכדו') בשבת, ולהבליע בתשלום זה את דמי השכירות במלואם.

חידוד הגדרת שכר השכירות של שבת

המהרש"ג מגדיר שאיסור הרווחה מהשכירות בשבת היא לתרגם את זמן השבת לרווחים. כלומר, חישוב דמי שכירות היא בדרך כלל כפולה של העלות בזמן ההשכרה. אסור ש"זמן ההשכרה" יהיה שבת (אא"כ זה ייעשה בהבלעה). אך אם העלות איננה מבוססת על עצם הזמן, אלא על השימוש וכדו', אין בכך איסור של רווח מהשכרה בשבת.

ניכר שהמשנה הלכות חולק על הגדרה זו. המשנה הלכות אומר שהעמדת מכונת שירות בתשלום אוטומטית אסורה, מכיוון שזו השכרה בשבת, החמורה יותר מהשכרה לקראת שבת! למעשה הוא מתיר, מכיוון שהוא מבאר שאיסור ההשכרה הוא רק אם ישראל נטל חלק בהשכרה. במקרה זה, בו הנכרי מבצע את ההשכרה עם המכונה, ללא התערבותו של ישראל, אין בכך איסור. מדבריו נראה שלשיטתו איסור הרווחה מהשכירות איננה תלוי בהגדרת העלות, כפי שביאר המהרש"ג. כל תשלום על שירות בשבת אסור לשיטתו (כאמור – אלא אם כן הוא מובלע או שנעשה ללא נוכחותו של ישראל).

השלכות מדיון זה על דין השכרת שירותים אינטרנטיים מובאים בתשובת שו"ת במראה הבזק בהרחבות.

פתחנו את השיעור בכך שאין איסור שכליו של אדם יעבדו בשבת, אך למדנו שאסור להשתכר מהשכרתם בשבת. לכן העלנו לדיון את השאלה אם מותר להרוויח בשבת מאתרים המספקים מידע, מכיוון שזה דומה להשכרה של המידע.

טרם עסקנו בשאלה אם מותר שכליו של האדם ינהלו מסחר עבורו בשבת. בכך נעסוק כעת.

ה. מכונה המוכרת סחורה בשבת**איסור מקח וממכר בשבת**

בשיעור 34 נעמיק בלימוד איסור מקח וממכר בשבת. כאן ניתן רקע בסיסי, ונעסוק בשאלה של מקח אוטומטי.

רש"י מסכת ביצה דף לו עמוד א

מקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיהו נח), אי נמי: מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה

רש"י מביא שני טעמים לאיסור מקח וממכר בשבת: א. זה כלול באיסור: "ממצוא חפצך ודבר דבר". ב. גזירה שמה יכתוב.

בשיעור 34 (עמודים 2-3) נראה שישנה הבחנה בין מקח בודד, האסור באיסורים שרש"י כותב, לעומת ניהול של השוק כולו. יתכן והתנהלות כללית של מקח ומסחר אסורה מן התורה.

לכאורה איסור זה אוסר לבצע את המקח והמסחר בשבת עצמה. פתחנו את השיעור בלימוד המחלוקת על שביתת כלים. לפי בית הלל, והלכה כמותם, לכאורה אין איסור בכך שהמקח קורה בשבת ללא התערבותו של האדם.

המהר"ם שיק נשאל אם מותר להגיש הצעת מחיר לקבלת קרקע לחכירות, כאשר המכר יוכרע בשבת. המהר"ם שיק משווה את הדין לשביתת כלים –

שו"ת מהר"ם שיק אורח חיים סימן קלא

לפענ"ד פשוט זה להתיר, דהרי קיימא לך ... דכל המלאכות אדם רשאי להתחיל מערב שבת וליתן במקום שהמלאכה נגמרת בשבת מאליה, ופותח אדם מים לגינתו והגינה שותה מהם כל השבת וכיוצא באלו המלאכות. והכא נמי אין המאגיסטראהט (שליט הקרקעות) שלוחו, אלא שעל ידי מעשיו, מעשה הכתב מערב שבת, נגמר למחר ממילא על ידו. והרי מעשים של כל יום יוכיחו, וכי אין אדם רשאי לכתוב כתב בימות החול בעסק מקח וממכר והכתב יבוא על הי"ב דוארי (=דוור) בשבת ליד המוכר ויהא נגמר על ידו, ולא אישתמט חד מהפוסקים לכתוב חידוש דין זה

המהר"ם שיק מבאר שמכיוון שהמקח נגמר מכוח עצם ההצעה, ללא התערבותו של האדם, דינו כדין מלאכות הממשיכות מאליהן, כשביתת כלים, המותרת.

ברם, ישנם פוסקים החולקים על כך –

בעבודת יום הכיפורים של הכהן הגדול נאמר (ויקרא ט"ז, ו) "וכיפר בעדו ובעד ביתו". למדו חז"ל שהכהן הגדול יכול לכפר רק אם "ביתו" – אשתו, קיימת.

בתחילת מסכת יומא דנים על הצורך הזה. לפי רבי יהודה הכהן הגדול מקדש אישה נוספת, שמא תמות אשתו הנוכחית. אך אסור שיהיו לו שתי נשים. אז הוא מקדש אותה בתנאי, שהיא תהיה מקודשת רק משעה שאשתו הראשונה מתה. זו דוגמא לכך שמקח נגמר מאליו ביום טוב.

תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק א הלכה א

מקדשין לו אשה אחרת על תנאי שמא יארע דבר באשתו שנאמר "וכפר בעדו ובעד ביתו", ביתו זו אשתו, דברי ר' יהודה ... רבי גמליאל ברבי אינוני בעא קומי (שאל בפני) רבי מנא – לא נמצא כקונה קניין בשבת! אמר ליה – משום שבות שהתירו במקדש

רבי גמליאל מקשה – לכאורה אם קידושי האישה יסתיימו בשבת, יהיה בזה איסור מקח בשבת! רבי מנא עונה שזה מותר, במסגרת ה'שבותים' (=איסורי דרבנן) שהותרו לצורך עבודת המקדש. עולה, אם כן, ששניהם מסכימים שחז"ל אסרו מקח הנגמר מאליו בשבת, גם אם האדם אינו עוסק בו בשבת כלל.

שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן קנט

אמר בירושלמי דהתירו שבות במקדש. ... על כרחך ... דהוי גם כן קונה קנין בשבת. ואם כן תרווייהו נפשט. דבין בתנאי ובין באומר שיחול בשבת הוי שבות

רע"א מוכיח מהירושלמי שאסור להכין מקח שיסתיים בשבת. אך מדוע זה אסור? במה זה שונה מהפעלת כלים מערב שבת, המותרת?

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן נא

מה שנפלא בעיניו מאי שנא מכל המלאכות שמותר לפעול מבעוד יום שתיעשה המלאכה בשבת. חילוק גדול יש. דבכל המלאכות, המלאכות נעשית מאליהם בשבת, ואין צריך עוד אל האדם. שאפילו מת האדם טרם נעשה המלאכה. תיעשה המלאכה. אבל בקניין, הרי הקניין נעשה בשבת מחמת האדם, שאם מת או מכר לאחר, קניין הראשון בטל. וכיוון שהקניין נעשה מכח האדם בשבת, יש לומר דחשוב עושה הקניין בשבת

האבני נזר מבאר שהיתר הפעלת הכלים נובעת מכך שרק הכלים עובדים, והאדם מנותק מהם. מערכת ההשקיה משקה את השדה. זו מציאות אובייקטיבית, שאיננה תלויה באדם. אך קניין בהגדרתו משויך לאדם. מהות הקניין היא החלת בעלותו של האדם על החפץ. האבני נזר מדגים – אם האדם מת, אין משמעות לקניין. אם כך, אי אפשר לנתק את האדם מהקניין, ולכן אין במקרה זה את ההיתר של שביתת כלים. (שאלת ניתוק האדם מהפעולה נדונה בפוסקים הראשונים שעסקו בשאלת הפעלת שעון שבת. עיון קצר בנושא זה – בהרחבות).

❖ הרחבות – האם פעולת שעון השבת מנותקת ממעשה האדם?

האם לפי הפוסקים הללו, רע"א והאבני נזר, מותר להפעיל מכונות מכירה שיפעלו בשבת?

א. מזכירה אוטומטית

המהר"ם שיק מביא טעם נוסף להתיר –

מכל שכן דלפי הנראה אין מעשה החכירות נגמר ע"י האפרעט (הצעת המחיר) הזה, אלא שהוא גילוי מילתא בעלמא שדעת השוכר לתת כך וכך, וגמר החכירות או הקניין הוא על ידי הקאנטראקט (החוזה)

המהר"ם שיק מבאר שגם אם אסור לגמור את הקניין בשבת, אין בעיה שהצעת המחיר תגיע למושל בשבת. הטעם לכך הוא שהצעת המחיר איננה הקניין, אלא רק מה שמשכנע את המושל לחתום על חוזה עם המציע. אם כך, אין בעיה בכך שהצעה מגיעה אל המושל בשבת. על סמך עיקרון זה, בבאר משה מתיר לקבל הזמנה טלפונית בשבת –

באר משה חלק ו קונטרס אלקטרי סימן נ

נשאלתי אם שרי לערוך מערב שבת ענסערינג-פאן (מענה טלפוני) כדי שיקלוט בשבת מי שרוצה להזמין סחורה וכיוצא בזה.

תשובה.... אפילו למרן הגרע"א (ח"א סי' קנ"ט) דמחמיר לעשות מסחר שהקנין יהיה חל בשבת, כאן קיל הרבה יותר, דאין כאן שום קנין

נפקא מינה נוספת לעניין זה הוא אתר המקבל הזמנות בשבת. אין בעיה שהאתר יקבל את ההזמנות בשבת. חלק זה מתשובת "במראה הבזק" יובא אחרי שנברר אם יש מקום להתיר העמדת מכונות מכירה אוטומטיות בשבת.

ב. מכונות מכירה אוטומטיות

אנו מעיינים כעת בשאלת המקח שנעשה בעזרת המכונה. יש לציין שהפוסקים עוסקים בשאלות נוספות – לפני עיוור, מסייע, ועוד. תשובת במראה הבזק מובאת בהרחבות, שם כל הנושאים נדונים בהרחבה. החלקת יעקב מבאר שאיסור סיום המקח המחזר בירושלמי, שחזר עליו רע"א, עוסק במקח שבהכרח צריך להיגמר בשבת. אך אם ליהודי אין צורך שהמקח ייגמר בשבת, אין איסור בכך שהקונים בוחרים לקנות בשבת –

שו"ת חלקת יעקב אורח חיים סימן סז

אבל לפי עניות דעתי אין ראייה משם לאסור, דבשם מוכר בתנאי שיחול הקנין בשבת, שכן היא השאלה ברע"א שאמר לו המוכר תקנה לך למחר בשבת, או בתנאי שיעשה כך וכך אם מותר לעשות התנאי בשבת בכדי שיחול הקנין, ומייתו שפיר ראייה מירושלמי דאסור לקדש ערב יום הכיפורים בתנאי כשתמות אשתו יחולו הקידושין ביום הכיפורים ... אבל בנידון דידן, שמניח הכל באוטומט בערב שבת מבעוד יום או מקודם, ואין כוונתו ואין דעתו כלל שיבואו הקונים בשבת, אדרבה, הוא היה מרוצה שכל הקונים יבואו עוד מקודם השבת ויקחו את כל הסחורה משם עוד קודם השבת, או גם לאידך גיסא, שאם לא נלקחה הסחורה בערב שבת, לא איכפת לו אם תישאר הסחורה לאחר השבת, והקונים הנכרים הלוקחים בשבת אדעתא דנפשיהו עבדי, והוא אין לו שייכות עמהם בשבת, ועשה כל פעולת המכירה בערב שבת בשעה המותרת, מנא לן לאסור?

מבחינת בעל המכונה, הוא היה שמח שכל הרכישות ייעשו לפני ואחרי שבת, ולא יתבצעו רכישות בשבת כלל. לכן קניה בשבת מוגדרת אף היא כ"אדעתא דנפשיה", לרצונו של הנכרי, וליהודי אין איסור בכך. על סמך זאת הפוסקים מתירים להשאיר את המכונה מופעלת בשבת –

שמירת שבת כהלכתה מהדורה תש"ע פרק כט סעיף כט

חברה המשווקת מוצריה באמצעות אוטומטיים (מתקן שמשלשלים לתוכו מטבע והסחורה המבוקשת יוצאת מהמתקן) ... במקום שבו הקונים הם נכרים – מותר להשאירם במצב ראוי לשימוש

במראה הבזק חלק ה שאלה לו "קונטרס מסחר באינטרנט ושמירת השבת" אות ב

באתרים שבהם... ספק השירות או המוכר - שהוא פסיבי לחלוטין בשבת, נראה שאינו עובר על איסורים אלה¹. ואולם כדי לצאת ידי כל הדעות ראוי להבטיח שכרטיסי-האשראי של הקונים יחויבו רק במוצ"ש, והדבר יפורסם באתר בצורה בולטת².

¹ בשו"ת רעק"א (סי' קנח) אסר לעשות מעשה קניין בחול כשמתנה שה"חלות" תחול רק בשבת, וכך פסקו עוד אחרונים. ומשמע שלדעתם אסור ליצור מצב שבו תחול "חלות" קניינית בשבת, גם אם בשבת לא ייעשה כל מעשה. ברם, (א) בשו"ת מהר"ם שיי"ק (או"ח סי' קלא) חולק על רעק"א הנ"ל, וכן דעת עוד הרבה אחרונים, עיין סיכום השיטות בספר "שערים המצויינים בהלכה"; (ב) רעק"א מדבר על מקרה שבו אדם עושה מעשה בחול שבועדאי יגרום ל"חלות" קניינית בשבת, מה שאינו כן בהשארת אתר מסחרי פתוח שאין בה מצד הבעלים שום מעשה שגורם בהכרח ל"חלות" קניינית בשבת, ויש לדמות נדון דידן למה שכתב מרן בשו"ע "אורח חיים" (סי' שז, ד) ש"מותר לתת לאינו יהודי מעות מערב שבת לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת", וברמ"א שם הוסיף "יוכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת". מפורש אפוא שאין חובה למנוע אפשרות של "חלות" קניין בשבת, אם היא איננה תוצאה הכרחית או בשליחות מפורשת. וכעין זה כתב בשו"ת "חלקת יעקב" (או"ח סי' סז) להתיר מטעם זה השארת מכשיר אוטומט למכירת אוכל פתוח בשבת; (ג) כאמור לעיל, בהזמנה באינטרנט לא מתבצע קניין ממש בחפץ, אלא רק התחייבות לספק את החפץ, ובפשטות נראה שרעק"א אסר רק לגרום ל"חלות" קניין ממש בשבת, ולא התחייבויות וכדו', וכעין זה גם מובא בשו"ת "באר משה" (קונטרס אלקטריק ח"ו סי' ט); (ד) יש לבדוק, אם על פי החוק האזרחי ניתן לתובע את הספק אם יחזור בו ולא יספק את החפץ (ולא יגבה את התשלום). אם לאו, יש לומר שאין איסור להתחייב בשבת בדבר שיכול לחזור בו – דעת "מחצית השקל" על ה"מגן אברהם" (שו"ע או"ח סי' שו ס"ק טו); (ה) ניתן לצרף שיטת ה"מקנה" (אבן העזר סי' מה) שאיסור מקח וממכר בשבת הוא על הקונה בלבד.

רבנות- סימן רמ"ו סעיפים א-ג

סיכום

שביתת כלים במשנה

כתוב בעשרת הדברות (ספר שמות פרק כ פסוקים ט-י) "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי שבת". בירושלמי (מסכת שבת פרק א הלכה ה) מבואר שבית הלל למדו מסמיכות הפסוק "ועשית כל מלאכתך וביום השביעי" שיש מלאכות שמותר לעשותן בשביעי, באופן אוטומטי, על ידי הכלים. בית שמאי, לעומת זאת, למדו מכך שהפסוק הדגיש שהעבודה נעשית בששת הימים, ולא בשבת, שאסור שהכלים יפעלו עבור האדם בשבת. ההלכה נפסקה כבית הלל.

ניתן לבאר את דברי בית שמאי בשני אופנים –

- ג. כשם שאסור להפעיל את העבד והבהמה של האדם, כך אסור להפעיל את הכלים.
 - ד. פעולת הכלים נחשבת כהמשך פעולתו של האדם. כך לכאורה משמע מהירושלמי – שפעולת הכלים צריכה להסתיים לפני שבת, אחרת פעולה זה נחשבת כפעולתו של המפעיל.
- נפקא מינה בין שני אלו היא אם בית שמאי אוסרים לאפשר לאחרים להפעיל את הכלים בשבת.

איסור השכרת הכלים בשבת

בברייתא (מסכת שבת דף יט ע"א) נאמר שאסור להשכיר כלים לנכרי בערב שבת. למדנו שלושה פירושים בביאור הברייתא

- ד. **הרמב"ם** (הלכות שבת פרק ו הלכה טז) פוסק שמותר להשאיל ולהשכיר כלים לנכרי, למרות שהנכרי עושה בעזרתן מלאכה בשבת, מכיוון שאיננו מצווים על שביתת כלים. מדבריו עולה שבית שמאי, הסוברים שחובה עלינו להשבית את הכלים, הם האוסרים לאפשר לנכרי לעשות מלאכה עם הכלים. עולה מכך שהרמב"ם למד את דברי בית שמאי כאפשרות הראשונה שהוצגה לעיל. הברייתא, אם כך, היא שיטת בית שמאי, ואיננה להלכה. הראשונים מבארים את השמטת הריף את הברייתא באותו האופן.

בעלי התוספות מקשים על כך – אם כך, מדוע שיהיה הבדל בין השכרת הכלי בערב שבת או בכל יום אחר בשבוע?

- ה. לכן **בעלי התוספות** מבארים שהאיסור נובע מכך שנראה כנוטל שכר שבת. על כן האיסור הוא רק להשכיר, ולא להשאיל (בשונה מהרמב"ם), והאיסור חל על כל חפץ שמשכירים, בין אם הוא כלי המיועד לעשיית מלאכה או שאינו.

- ו. **בעל המאור ורבנו יונה** מבארים שהאיסור הוא מפני שנראה כמתנה שהנכרי יעבוד בשבת. מלשון בעל המאור נשמע שזהו המשך של איסורי מראית עין שלמדנו בשיעור מספר 7, ואילו ה"ח מדייק שהאיסור הוא המשך לאיסור אמירה לנכרי שלמדנו בשיעור מספר 1.

להלכה – השו"ע והרמ"א פוסקים כדברי בעל המאור, אך מוסיפים שאכן אסור להרוויח משכירות החפץ בשבת.

רקע קצר – שכר שבת

בתוספתא (מסכת שבת פרק יז הלכות כו-כח) נאסר להרוויח מעבודה בשבת. אלא אם כן השכר ניתן גלובלית, על עבודה של שבוע או חודש וכדו'. גם במצב זה אסור להגדיר את הרווח כשכר שבת. על טעמי וגדרי האיסור נעמוד בצורה מסודרת בשיעורים 33-34.

שכר השכירות

מדברי רש"י עולה שכשם ששכר עבודה נאסר, כך גם דמי שכירות שבת. דוגמא קיצונית לכך מופיעה במסכת כתובות (דף סד ע"א) מבואר שחז"ל תיקנו שהתוספת שאישה מקבלת קנס על מרידתו של בעלה לא יראה כשכר על השביתה ממחויבותו בשבת.

אך בשיעור 7 למדנו שמותר להשכיר מרחץ בשבת, בתנאי שאין בכך מראית עין! הר"ן מבאר שמדובר שם על השכרה באופן של הבלעה. וכך פסקו הפוסקים – שכל מה שהתבאר בשיעור 7, שמותר להשכיר לנכרי וכדו', מותנה בכך שההכנסות ייעשו בהבלעה, כפי שמבואר בברייתא על שכר שבת.

² על מנת למנוע לזות שפתיים.

מגדרי הבלעה**א. הבלעה בזמן**

שתי הדוגמאות הקלאסיות שמציג המגן אברהם לאיסור הרווחה משכירות הם הלוואה בריבית (לנכרי), והשכרת חדר. רוב הריביות הנצברות בבנק כיום אינם לפי תעריף יומי (אלא ארוכי טווח יותר, או צמודי מדד שאינם תלויים ביום מסוים). אך באגרות משה מבואר שמותר להרוויח גם ריביות יומיות, מכיוון שהימים נמנים מחצות הלילה עד חצות הלילה. מכיוון שהרווח הוא על כל יחידת הזמן הזו, וישנן שעות רבות ביחידת זמן זו שאינן שבת, הרי ששכר השעות של השבת מובלע בשעות שאינן שבת (ברם, כאשר שבת סמוכה ליום טוב, לא יהיה היתר שכזה, ואכן יהיה אסור להרוויח את הריבית הזאת). המשנה הלכות פוסק דבר דומה ביחס להשכרת חדרים. הוא פוסק שמותר לשכור או להשכיר חדר, בתנאי שיש זמן ניכר מההשכרה שאינו שבת, ואזי שכירות השבת תהיה מובלעת בשכירות של ימי החול.

ב. הבלעה בהוצאות נלוות

המהרש"ג פוסק שאם תשלום השכירות מורכב גם מהוצאות נלוות (הוצאות דלק וכדו'), הרי שניתן להבליע את דמי השכירות בדרישת התשלום על ההוצאות הנלוות. המשנה הלכות מבאר שאין הכוונה לכל בלאי (שכמעט תמיד קיים), אלא בהוצאות שרגילים לחשב אותן בפני עצמן. על סמך זאת ניתן להרוויח מהשכרת רכבים ומכונות שיש לשלם עליהן הוצאה נפרדת (דלק וכדו') בשבת.

חידוד הגדרת שכר השכירות של שבת

המהרש"ג מגדיר שאיסור הרווחה מהשכירות בשבת היא לתרגם את זמן השבת לרווחים. כלומר, חישוב דמי שכירות היא בדרך כלל כפולה של העלות בזמן ההשכרה. אסור ש"זמן ההשכרה" יהיה שבת (אא"כ זה ייעשה בהבלעה). אך אם העלות איננה מבוססת על עצם הזמן, אלא על השימוש וכדו', אין בכך איסור של רווח מהשכרה בשבת. ניכר שהמשנה הלכות חולק על הגדרה זו. המשנה הלכות אומר שהעמדת מכונת שירות בתשלום אוטומטית אסורה, מכיוון שזו השכרה בשבת, החמורה יותר מהשכרה לקראת שבת! למעשה הוא מתיר, מכיוון שהוא מבאר שאיסור ההשכרה הוא רק אם ישראל נטל חלק בהשכרה. במקרה זה, בו הנכרי מבצע את ההשכרה עם המכונה, ללא התערבותו של ישראל, אין בכך איסור. מדבריו נראה שלשיטתו איסור הרווחה מהשכירות איננה תלוי בהגדרת העלות, כפי שביאר המהרש"ג. כל תשלום על שירות בשבת אסור לשיטתו (כאמור – אלא אם כן הוא מובלע או שנעשה ללא נוכחותו של ישראל). השלכות מדיון זה על דין השכרת שירותים אינטרנטיים מובאים בתשובת במראה הבזק בהרחבות.

איסור מקח וממכר בשבת

בראשונים מבואר שאיסור לבצע פעולה של מקח או מסחר בשבת כלול באיסור "ממצוא חפצך", או שחז"ל גזרו עליה שמא יבוא לעשו מלאכה. ברם, יתכן וניהול מסחר רחב-היקף בשבת אסור מדאורייתא. נעמיק בנושא זה בשיעור 34. המהר"ם שיק מבאר שאין איסור שמקח יסתיים בשבת, אם האדם ביצע את המקח בימות החול. דין סיום המקח בשבת הוא כדין שביתת כלים, שנפסק להלכה שאין בו איסור. ברם, רע"א והאבני נזר למדו מהירושלמי שאסור לבצע מקח באופן שהקניין מסתיים בשבת. שם נאמר שחז"ל התירו לכהן גדול לקדש אישה בתנאי, שאם התנאי יתקיים קידושו יחולו ביום הכיפורים, למרות שעקרונית יש בזה איסור מקח וממכר בשבת. האבני נזר מסביר שמקח איננו מציאות בלתי תלויה באדם. מכיוון שמקח בהכרח פועל על האדם, האדם אינו יכול לנתק את עצמו מהמקח. לכן אין אפשרות שהאדם יפעל את המקח ביום ששי ובהגיע שבת יתנתק ממנו. לחידוד העניין – אם אדם מפעיל כלים לפני שבת, הפעולה תמשיך ותבצע ללא תלות באדם. לעומת זאת, אם האדם ימות לפני שהמקח יסתיים, המקח לא יקרה. אנו רואים שהמקח ממשיך להיות תלוי באדם. בכל זאת, יש כמה היתרים חשובים להפעלת מכונות מכירה ודומיהם בשבת.

א. 'מזכירה אוטומטית' (מענה טלפוני אוטומטי-answering machine)

המהר"ם שיק מבאר שגם האוסרים שמקח יסתיים בשבת, יתירו שהצעת מחיר תהיה מוגשת ללא התערבותו של ישראל בשבת. טעמו הוא שהצעת המחיר איננה מסיימת את המקח, אלא רק מעלה ומשכנעת את אפשרות המקח. על סמך זה, הבאר משה מתיר ש'מזכירה אלקטרונית' תפעל בשבת ותקבל הזמנות. אין בהגשת ההזמנה מעשה קניין עדיין. בדומה לכך, בשו"ת מראה הבזק מתירים להפעיל אתר המקבל הזמנות בשבת.

ב. מכונות מכירה אוטומטיות

בחלקת יעקב מתיר להעמיד מכונת מכירה אוטומטית הפועלת בשבת. טעמו הוא שאין ליהודי עניין שהמקח יתבצע בשבת דווקא. מטרתו היא שכל הסחורה תימכר. בחירת הנכרי לקנות בשבת, ולא לפניה או אחריה, נועדה לצרכו של הנכרי, ולא של בעל המכונה. בשש"כ פוסק כדבריו.

בשיעור זה פתחנו את לימוד הנושא של שביבת כלים בשבת. למדנו על הרווחה, מכירה והשכרת כלים בשבת. בשיעור הבא נלמד על הנושא של "אוּשָׁא מִלְתָּא" ביחס להפעלת הכלים בשבת.